

DET KONGELIGE
FORSVARSDPARTEMENT

Statsråden

Kontroll- og konstitusjonskomiteen
Stortinget
0026 Oslo

Tidl. ref.

Vår ref.
2014/02491-1/FD III 5/GPN

Dato

24 OKT 2014

**SVAR PÅ SPØRSMÅL FRA KONTROLL- OG KONSTITUSJONSKOMITEEN
OM SALG AV MARINEFARTØYER**

Jeg viser til brev av 14. oktober 2014 med to spørsmål fra Stortingets kontroll- og konstitusjonskomité om salg av marinefartøyer der komiteen ber meg redegjøre for de alvorlige påstandene som er kommet frem i Dagbladets artikler. I artikkelserien fremsettes påstander om manglende dokumentasjon og om manglende overholdelse av eksportregelverket.

I Dagbladets artikler vises det til at tidligere norske marinefartøyer har endt opp hos private selskaper i utlandet. Fartøyene som omtales er seks missiltorpedobåter (MTB) av Hauk-klassen (KNM «Terne», KNM «Stegg», KNM «Geir», KNM «Falk», KNM «Jo» og KNM «Tjeld»), depotfartøyet KNM «Horten», skolefartøyene KNM «Hessa» og KNM «Vigra», samt transport- og indre kystvaktfartøyet KV «Titran».

Alle salgene ble gjennomført i tidsrommet februar 2012 – september 2013.

Spørsmål 1 – Hva er faktum i saken?

Fakta i saken for hver av de aktuelle fartøystypene følger nedenfor.

a) Avhendingen av seks Hauk-klasse MTBer

Avhendingen av seks Hauk-klasse MTBer startet etter utfasingen av fartøyene i 2008. Seks av de totalt 14 fartøyene ble avhendet ved destruksjon i 2008 og to ble nyttet som målfartøy for Sjøforsvaret. Da de resterende seks fartøyene på daværende tidspunkt var lisenspliktige ved eksport, ble det av Forsvaret, i samarbeid med kjøper Cas Global og sivil industri utviklet et konsept for at fartøyene kunne ombygges/demilitariseres, slik

at de ikke lenger ville være underlagt lisensplikt i henhold til Utenriksdepartementets kontrollister¹. Dette ble utført i dialog med Utenriksdepartementet for at fartøyene dermed skulle kunne bli vurdert som sivile, og for at dette ville lette avhendingen. Fartøyene var i perioden blitt forsøkt solgt til flere land og firma, men samtlige salg uteble enten som en følge av at kontraktforhandlingene ble brutt eller at Utenriksdepartementet ikke innvilget eksportlisens.

Utenriksdepartementet vurderte 23. januar 2012 at fartøyene etter at den beskrevne ombygging/demilitarisering var gjennomført, ikke lenger var underlagt lisensplikt i henhold til deres kontrollister. Tilpasningen av fartøyene innebar i hovedsak ombygging av broen, delvis ombygging av skrog for å fjerne militær signatur, samt fjerning av sensitiv² materiell og gjøre våpenfester varig ubrukbare. Den 13. februar 2012 inngikk Forsvaret en kontrakt om salg av fartøyene til det britiske firmaet Cas Global. I firmaets sluttbrukererklæring for fartøyene ble det bekreftet at fartøyene skulle operere med fiskerioppsyn i Economic Community of West African States (ECOWAS) regionen, og at fartøyene skulle registreres under Storbritannias flagg, være bemannet med europeisk mannskap og være underlagt Storbritannias jurisdiksjon. Det bekreftes videre i erklæringen at fartøyene ved et eventuelt videresalg ville bli underlagt Storbritannias eksportkontrollregelverk. Forsvaret sendte fram denne informasjonen til Utenriksdepartementet for vurdering 16. januar 2012. I e-post fra Utenriksdepartementet 23. januar 2012 fremkommer det at Utenriksdepartementet vurderte at de ombygde fartøy ikke ville utløse lisensplikt ved sivile operasjoner underlagt Storbritannias flagg og jurisdiksjon. Det ble på et senere tidspunkt gjennomført visning av fartøyene for representanter for Cas Global, inkludert nigerianske statsborgere. Det var på den tiden offentlig kjent at Cas Global også hadde kontorer utenfor Storbritannia, blant annet i Nigeria. Nigerianske statsborgere var, i likhet med flere nasjonaliteter, også ved andre anledninger invitert av Forsvaret til visning av fartøyer i forbindelse med salg og kommende auksjoner.

b) Avhendingen av fartøyet KNM «Horten»

Avhendingen av depotfartøyet KNM «Horten» startet i 2008. Forsvaret vurderte i dette tilfellet at inntjeningsgrunnlaget ved salg ville bli betydelig økt dersom fartøyet ble omklassifisert og registrert som et sivilt fartøy. Dette arbeidet startet derfor i desember 2009. Den 13. november 2009 vurderte Utenriksdepartementet at fartøyet ikke var underlagt lisensplikt i henhold til deres kontrollister ved eksport. Etter flere påbegynte salgsprosesser med påfølgende kanselleringer, inkludert de av Dagbladet omtalte kansellerte salgsprosesser med Clear Ocean og Lager Yacht Brokerage, ble det inngått

¹ Utenriksdepartementets kontrollister består av Liste I som omhandler forsvarsrelaterte produkter, tilhørende tjenester og teknologi, samt Liste II som omhandler sivile varer, teknologi og tjenester med potensiell militær anvendelse (flerbruksvarer/"dual use"). Kontrollistene utgjør vedlegg I og II til forskrift om eksport av forsvarsmateriell, flerbruksvarer, teknologi og tjenester.

² Med sensitivt materiell menes materiell som til enhver tid er listet i Vedlegg 1 til Forsvarsdepartementets retningslinjer for materiellforvaltning i forsvarssektoren, og omfatter blant annet skytevåpen, eksplosiv vare, mv.

en kontrakt med det britiske firmaet Cas Global 8. oktober 2012. I en e-post av 11. oktober 2012 ba Utenriksdepartementet Forsvaret om informasjon om kjøper og sluttbruk av fartøyet, for å kunne avklare en eventuell lisensplikt. Forsvaret oversendte den etterspurte informasjonen til Utenriksdepartementet 12. oktober 2012. På bakgrunn av dette meddelte Utenriksdepartementet samme dag at salg av KNM «Horten» til Cas Global ikke ville utløse lisensplikt etter eksportkontrollregelverket. Dette ble begrunnet med at Cas Global var sluttbruker og skulle bemanne fartøyet med eget mannskap. Fartøyet skulle dessuten registreres under Storbritannias flagg og således også være underlagt Storbritannias jurisdiksjon.

c) Avhendingen av fartøyene KNM «Hessa» og KNM «Vigra»

Avhendingen av skolefartøyene KNM «Hessa» og KNM «Vigra» ble gjennomført av firma Norsk Megling og Auksjon ved stedlig auksjon på Hovemoen 3. november 2012. Fartøyene var vurdert å være sivile, og de var heller ikke modifisert eller tilpasset for militært bruk. Forsvaret vurderte således at fartøyene ikke var underlagt lisensplikt i henhold til Utenriksdepartementets kontrollister. Forsvaret inngikk en kontrakt med kjøper David Charles Sidewell 3. november 2012.

d) Avhendingen av fartøyet KV «Titran»

Avhendingen av transport- og indre kystvaktfartøyet KV «Titran» startet i 2011. Fartøyet var vurdert til å være sivilt, og var ikke modifisert eller tilpasset for militært bruk. Forsvaret vurderte, basert på en forespørsel til Utenriksdepartementet, at fartøyet ikke var underlagt lisensplikt i henhold til Utenriksdepartementets kontrollister. Forsvaret inngikk 19. september 2013 kontrakt med Norsk Megling og Auksjon om at dette firmaet skulle selge fartøyet på vegne av Forsvaret. Norsk Megling og Auksjon opplyste senere til Forsvaret at fartøyet ble solgt til firmaet OMAK Maritime Ltd, med firma Nautic Africa som megler.

Spørsmål 2 – Er regelverk og retningslinjer fulgt av departementet og underliggende etater i den konkrete saken omtalt i Dagbladet?

De overordnede regelverk og retningslinjer som gjelder for avhending av fartøyene er instruks for utrangering, kassasjon og avhending av materiell og fast eiendom som tilhører staten (Normalinstruksen), Forsvarsdepartementets retningslinjer for materiellforvaltning i forsvarssektoren og lov om kontroll med eksport av strategiske varer, tjenester og teknologi m.v. (eksportkontrollloven) med tilhørende forskrifter. Disse gjennomgås nedenfor.

a) Normalinstruksen

Instruks for utrangering, kassasjon og avhending av materiell og fast eiendom som tilhører staten (Normalinstruksen) regulerer blant annet avhending av materiell som tilhører staten, herunder avhending ved salg. Det fremgår av instruksen at før det treffes beslutning om avhending, må det være vurdert om den påregnelige inntekt vil dekke avhendingskostnadene. Dersom det antas at avhendingskostnadene vil bli høyere, skal materiellet tilintetgjøres eller bringes bort på den måte som er minst

kostnadskrevende for staten. Det fremgår videre at avhendingen normalt skal skje ved salg, og at dette skal foretas på den måte som gir størst økonomisk utbytte. Salget skal som regel foretas etter offentlig kunngjøring eller ved frivillig auksjon. Salg kan også, når det er hensiktsmessig, skje gjennom megler. Avhending ved direkte salg kan også benyttes, blant annet når bare et mindre antall kjøpere er aktuelle. Dette innebærer salg etter henvendelse til en enkelt eller et begrenset antall kjøpere og salg som er kommet i stand etter initiativ fra en kjøper. Forsvarsdepartementet og Forsvaret er underlagt bestemmelsene i denne instruks, og basert på en intern gjennomgang foreligger det på nåværende tidspunkt ingen informasjon som tyder på at denne instruksen ikke er fulgt.

b) Forsvarsdepartementets retningslinjer for materiellforvaltning i forsvarssektoren

Forsvarsdepartementets retningslinjer for materiellforvaltning i forsvarssektoren av 15. juni 2012³, gir de overordnede føringer for materiellforvaltningen i forsvarssektoren, herunder også føringer for avhending av materiell. I retningslinjene fremgår det også hvilke saker som skal fremmes Forsvarsdepartementet for avgjørelse. Slike saker gjelder blant annet saker som krever korrespondanse med andre departementer eller med tilsvarende myndigheter, med mindre Forsvarsdepartementet har gitt tillatelse til direkte korrespondanse.

Når det gjelder eksport av forsvarsmateriell fremgår det i retningslinjene at den ansvarlige etatssjef, i dette tilfellet Forsvarssjefen, er bemyndiget til å innhente eksporttillatelse (utførselslisens) fra Utenriksdepartementet, og gi Utenriksdepartementet all nødvendig informasjon om materiellet som ønskes eksportert. Med forsvarsmateriell menes de produkter som til enhver tid er oppført på Liste I som utgjør vedlegg I til forskrift om eksport av forsvarsmateriell, flerbruksvarer, teknologi og tjenester. Det fremgår videre i retningslinjene at Forsvarsdepartementet fortløpende skal informeres i slike saker, og at ingen overføring av forsvarsmateriell skal forekomme før en sluttbrukererklæring og/eller eksportlisens foreligger, jf. Utenriksdepartementets veiledning om søknad om utførsel. Sluttbrukererklæring er i følge disse retningslinjer dokumentasjon fra mottaker om at vedkommende er endelig bruker/mottaker av materiellet. Videre skal det opplyses hvor materiellet skal installeres og brukes, samt bekreftes at materiellet ikke skal videreselges uten etter norske myndigheters samtykke. Når det gjelder de gjennomførte fartøyssalgene er det tidligere vurdert av Forsvaret, basert blant annet på deres dialog med Utenriksdepartementet, at fartøyene ved salgstidspunktet enten ved deres natur eller ved gjennomført demilitarisering, ikke var omfattet av Utenriksdepartementets Liste I, og at de ved eksporten dermed ikke var definert som forsvarsmateriell. Føringer vedrørende eksport av forsvarsmateriell i disse retningslinjer kommer i denne sammenheng derfor ikke til anvendelse.

³ Tidligere utgåve er datert 20. mars 2007 og 16. august 2010

c) Lov om kontroll med eksport av strategiske varer, tjenester og teknologi m.v. (eksportkontrollloven) med tilhørende forskrifter

Utenriksdepartementet forvalter eksportkontrollloven av 18. desember 1987 nr. 93 og kgl. res. av 18. desember 1987. Eksportkontrollovgivningen slik den forelå på salgstidspunktet åpnet imidlertid for bruk av skjønn ved salg av tidligere militært materiell som ikke lenger var vurdert lisenspliktig etter gjennomført demilitarisering. Slikt skjønn ble blant annet brukt ved avhendingen av tidligere KNM «Horten» og de seks MTBene. Fartøyene ble etter den gjennomførte omklassifiseringen og demilitariseringen av Forsvaret vurdert til ikke å være omfattet av Utenriksdepartementets kontrollister. Denne vurderingen ble som tidligere omtalt, støttet av Utenriksdepartementet. De resterende tre fartøyene KNM «Hessa», KNM «Vigra» og KV «Titran» var alle i utgangspunktet vurdert til å være sivile fartøyer uten militære modifikasjoner, og ble, i tråd med daværende praksis, vurdert av Forsvaret til ikke å være omfattet av Utenriksdepartementets kontrollister. Salgene ble derfor heller ikke forelagt Utenriksdepartementet for vurdering av eventuell lisensplikt.

Dersom materiellet som ønskes eksportert vurderes ikke til å være omfattet av Utenriksdepartementets kontrollister, for eksempel etter en gjennomført demilitarisering, vil en eksport fortsatt kunne være underlagt den generelle lisensplikt i henhold til eksportkontrollforskriftens⁴ § 7. Denne paragrafen sier blant annet at i tillegg til Liste I og Liste II er eksport av alle varer, teknologi og tjenester lisenspliktig dersom den er til militær bruk i områder hvor det er krig, krig truer eller i land hvor det er borgerkrig. Enhver eksportør av en vare må således vurdere om det på noe tidspunkt i prosessen fremkommer opplysninger som tyder på at eksporten er lisenspliktig i henhold til denne paragraf. Slik informasjon skal i så fall fremmes Utenriksdepartementet for vurdering av lisensplikt. En eksportør må likeledes vurdere om det i enkelte tilfeller bør søkes å innhente informasjon vedrørende bruk og sluttbruk, slik det ble gjort i forbindelse med salget av KNM «Horten» og de seks MTBene. I disse tilfellene innhentet Forsvaret informasjon som ble fremmet Utenriksdepartementet for vurdering og avgjørelse. Ved salg av fartøyene KNM «Hessa», KNM «Vigra» og KV «Titran», har ikke Forsvaret innhentet opplysninger om sluttbruk.

Med dette som bakgrunn synes alle fartøysalgene i hovedsak å være gjennomført i tråd med gjeldende bestemmelser og instruks. Når det gjelder vurdering av eksport av materiellet i henhold til eksportkontrollforskriftens § 7, har imidlertid Forsvarets behandling av enkeltsaker vært mangelfull. Forsvaret er som eksportør forpliktet til å videreformidle til Utenriksdepartementet alle relevante opplysninger om materiellets bruk og sluttbruk. Forsvarets daværende gjeldende praksis vedrørende salg av sivilt materiell innebar ikke å hente inn informasjon om materiellets sluttbruk. At Forsvaret ved salget av fartøyene KNM «Hessa», KNM «Vigra» og KV «Titran» ikke har innhentet opplysninger om sluttbruk, og ved behov oversendt disse til Utenriksdepartementet for

⁴ Forskrift om eksport av forsvarsmateriell, flerbruksvarer, teknologi og tjenester, fastsatt av Utenriksdepartementet 19. juni 2013 med hjemmel i lov 18. desember 1987 nr. 93.

vurdering mot eksportkontrollforskriftens § 7, er således kritikkverdig. Ved salg til ikke-statlige utenlandske aktører, som for eksempel internasjonale sikkerhetsselskaper, burde slike opplysninger rutinemessig vært innhentet og vurdert av Forsvaret, samt ved behov forelagt Utenriksdepartementet for vurdering mot eksportkontrollforskriftens § 7. Det skal i denne sammenheng presiseres at det ikke er noe lovpålagt krav at slik informasjon skal innhentes dersom det ikke foreligger indikasjoner på at eksporten kan utløse lisensplikt i henhold til denne paragraf. Forsvaret opplyser at de ut ifra tilgjengelige opplysninger ikke kan se at det på noe tidspunkt i løpet av salgsprosessene fremkom informasjon som indikerte at eksporten var lisenspliktig i forhold til eksportkontrollforskriftens § 7, og at ytterligere informasjonsinnhenting derfor ikke ble gjennomført. Forsvaret erkjenner imidlertid at det har vært en mangelfull rutine på informasjonsinnhenting og at informasjonen rutinemessig skulle vært innhentet og vurdert av Forsvaret.

Iverksatte tiltak

Da saken ble kjent i media nedsatte Forsvaret en intern arbeidsgruppe for å vurdere gjeldende prosedyrer. Forsvaret vurderte blant annet intern og ekstern kommunikasjon med tanke på Forsvarets dokumentasjon- og arkiveringsplikt, sett i lys av kravene som stilles til forsvarlig forvaltning. Forsvaret erkjenner at deres daværende rutiner for dokumentasjon og arkivering av saker knyttet til avhending og lisensiering ved eksport var utilfredsstillende. Mye av informasjonsutvekslingen og informasjonsinnhenting foregikk på e-post som ikke ble journalført. Denne praksisen er nå endret.

14. august 2014 engasjerte Forsvaret PricewaterhouseCoopers til å foreta en ekstern undersøkelse av gjennomførte salg av militære fartøy. Undersøkelsen skal søke å avdekke om det er begått grove saksbehandlingsfeil eller misligheter av Forsvarets ansatte og/eller av leverandører av salgsoppdragene i forbindelse med salgene. En skriftlig rapport fra PricewaterhouseCoopers planlegges ferdigstilt og overlevert Forsvaret innen 31. oktober 2014. Forsvarsdepartementet vil på et senere tidspunkt uoppfordret oversende kontroll- og konstitusjonskomiteen et sakssammendrag av vesentlige opplysninger av betydning for saken, som måtte fremkomme i denne rapporten.

Forsvarsdepartementet har i denne saken hatt en dialog med Forsvaret, Utenriksdepartementet og Toll- og avgiftsdirektoratet for å få alle sider i saken belyst.

Utenriksdepartementet endret nylig eksportkontrollforskriftens § 4 for å bidra til kontroll og forutsigbarhet når det gjelder eksport av materiell, samt klarhet om eksportkontrollregelverket. Lisensplikten knyttet til Liste I gjelder fra og med 9. september 2014 også for materiell som har vært særlig konstruert eller modifisert for militært formål, uavhengig av nåværende tilstand. I praksis vil dette si at materialet er lisenspliktig også etter en gjennomført demilitarisering. For Forsvaret vil dette

innebære at det blir mindre rom for bruk av skjønn ved saker som omhandler avhending av demilitarisert forsvarsmateriell.

Forsvaret har som en følge av de foreliggende opplysninger innført tiltak for å heve kompetansen om avhending i organisasjonen, blant annet for å legge bedre til rette for nødvendig kvalitetssikring, sporbarhet og etterprøvbarehet. Forsvaret har også formalisert den interne saksbehandling, så vel som den eksterne kommunikasjonen knyttet til avhending, herunder innført forbedrede rutiner for dokumentasjon og arkivering.

Med hilsen

Ine Eriksen Søreide